

Účinky příchodu Páně do duše. K anonymním bohemikálním traktátům z Corpus Christi College Library v Cambridgi

JAN ODSTRČILÍK

V Cambridgi se již po několik století nachází pozoruhodný soubor téměř čtyřiceti rukopisů, z nichž značná část byla pravděpodobně napsána v pozdně středověké Praze. Tomu, jak se tyto rukopisy dostaly do Cambridge, je věnována úvodní část článku. Jeho hlavním tématem však bude skupina neznámých krátkých traktátů, která se nachází v jednom z rukopisů, a to konkrétně v rkp. CCCC 524 na fol. 112r až 131v. Pokusím se ukázat, jakým způsobem tyto traktáty spolu souvisejí a vytvářejí jeden promyšlený tematický celek. Pozornost bude věnována především traktátu *Effectus adventus Domini* (*O účincích příchodu Páně <do duše>*), který se nachází v této skupině. Ačkoli se jedná o traktát anonymní, jehož autograf není znám a který je zachován pouze v tomto jediném opisu, lze k němu dohledat traktáty starší, se kterými jej pojí obsahové podobnosti. Díky tomu bude možné porovnat několik verzí výčtu účinků příchodu Páně do duše a posoudit, jakých různých podob toto téma mohlo nabývat. Zvolený přístup k daným traktátům bude převážně filologický, přičemž hlubší teologický rozbor zůstává úkolem pro další výzkum.¹

1) Rád bych vyjádřil své poděkování Lucii Doležalové za její užitečné rady a velkou pomoc při psaní tohoto článku, Keesu Schepersovi za laskavé poskytnutí jeho přepisu *Glossa tripartita* a pomoci s jeho interpretací a Janě Zachové za pomoc s korekturami edice. Poděkování patří také Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, která podpořila tuto práci poskytnutím Projektového účelového stipendia.

Elbingské rukopisy a jejich cesta do Cambridge

Uvedenou sbírku téměř čtyřiceti rukopisů, uchovávanou v tzv. Parkerově knihovně Corpus Christi College v Cambridgi (rkp. CCCC 499–538), pro vědecký svět objevil a řádně zdokumentoval Montague Rhodes James v roce 1908.² Na základě různých indicií usoudil, že dané rukopisy pocházejí pravděpodobně z bývalého kláštera brigitek v pruském Elbingu, který od druhé světové války náleží Polsku pod jménem Elbląg.³ Z tohoto důvodu dostala celá sbírka název *Elbing Manuscripts*.

Jak se však tyto rukopisy dostaly z Elbingu do Anglie? M. R. James došel k závěru, že hlavní podíl na jejich získání pro cambridgeskou knihovnu by mohla mít jistá Mary Pernhamová, jejíž jméno je zapsáno téměř ve všech rukopisech a která by dle Jamese mohla být příbuzensky spjata s Richardem Parnhamem či Pernhamem, o kterém je prokázáno, že v roce 1607 patřil mezi tzv. fellows cambridgeské koleje Corpus Christi.⁴ Podle všeho začal Pernham svá studia v Cambridgi už v roce 1596 a získal postupně titul bakaláře svobodných umění (snad 1602–1603), magistra svobodných umění (1606) a nakonec v roce 1614 svůj nevyšší titul, bakaláře teologie.⁵

Důkazy pro Pernhamův pobyt v Elbingu přinesl v roce 1920 Max Perlbach ve studii *Elbinger Handschriften*.⁶ Poukázal v ní na dopis zřejmě identického Richarda Pernhama z listopadu roku 1619, poslaný z Elbingu dr. Samuelovi Wardovi, mistrovi Sidney College v Cambridgi.⁷ Obsahem tohoto doposud nepublikovaného listu

2) Viz Montague Rhodes JAMES, *A Descriptive Catalogue of The Manuscripts in the Library of Corpus Christi College Cambridge*, Vol. I, II, Cambridge 1912. Jediný předchozí seznam těchto rukopisů prý našel M. R. James v záznamech koleje na seznamu ze začátku 18. století, který by mohl pocházet od Roberta Masters, viz tamtéž, Vol. I, s. XXVII. Přestože je ve výše zmíněném seznamu z 18. století do sbírky elbingských rukopisů zařazen i rkp. 511, ve skutečnosti pochází z Anglie 13. století a byl do elbingských rukopisů zařazen pravděpodobně omylem, viz tamtéž, Vol. II, s. 464. Ze zkoumání je zapotřebí vyloučit i rkp. 515, který je ztracen, viz tamtéž, s. 468. Některé rukopisy jsou velmi poškozeny a v podstatě nečitelné.

3) Dá se předpokládat, že M. R. Jamese vedly k tomuto závěru některé zmínky o Elbingu a elbingském klášteře, například v rkp. CCCC 528 na zadní straně předsádky čteme: *Acta sunt quedam utilia negocia pro proficuo claustri S. brigittae in Elbing de quibusdam bonis datis a m. b. eodem claustro presentibus sacerdotibus ibidem commorantibus. A. d. m. cccc lxiij calixti pape*, viz M. R. JAMES, *A Descriptive Catalogue*, Vol. II, s. 480. Další poznámky zmiňující Elbing se nacházejí například v rkp. CCCC 538, viz tamtéž, s. 494.

4) M. R. JAMES uvádí rok 1617 (*A Descriptive Catalogue*, Vol. I, s. XXVIII), je však důvodné se domnívat, že se jedná o chybu, neboť v knize John VENN – John Archibald VENN, *Alumni cantabrigienses. A biographical list of all known students, graduates and holders of office at the University of Cambridge*, Part I, Volume III, Cambridge 1924, s. 349, je uveden rok 1607, který odpovídá lépe i začátku Pernhamových studií v roce 1596. Stejný rok (tj. 1607) přebírá ve své studii i Jiří KEJŘ, *Díla pražských mistrů v rukopisech knihovny Corpus Christi College, Cambridge*, Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis 26, 1986, č. 2, s. 109–148. Naopak rok 1617 uvádí Max PERLBACH, *Elbinger Handschriften in Cambridge*, Mitteilungen des Westpreußischen Geschichtsvereins 19, 1920, s. 36, a Bruce DICKINS, *The Making of the Parker Library: (Sandars Lecture for 1968–9, 25 April 1969)*, Transactions of the Cambridge Bibliographical Society 6, 1972, č. 1, s. 30.

5) Viz J. VENN – J. A. VENN, *Alumni cantabrigienses I/III*, s. 349. Srov. též Robert MASTERS, *A List of the Names, Counties, Times of Amission, Degrees, &c., The History of the College of Corpus Christi and the B. Virgin Mary*, Cambridge 1753, s. 38.

6) M. PERLBACH, *Elbinger Handschriften in Cambridge*, s. 33–37.

7) Dopis se nachází v Bodlein Library, University of Oxford, rkp. Tanner 74, katalogový zápis v Alfredus HACKMAN, *Catalogi codicum manuscriptorum Bibliothecae Bodleianae, pars quarta*, Oxonii 1860, sl. 385.

je popis rozbourené situace v Čechách, v Polsku a v Uhersku na začátku třicetileté války.⁸

Dovoluji si na tomto místě poukázat ještě na jeden Pernhamův dopis z Elbingu, který se zachoval a o němž se Perlbach nezmiňuje. Jedná se o list datovaný 20. ledna 1620, zaslaný do Břehu (Brzeg) budoucímu proslavenému učenci Samuelu Hartlibovi, původem elbingskému rodákovi.⁹ Styl a jazyk dopisu ukazuje na Pernhamovu vzdělanost, přátelská oslovení (včetně deminutivního „mi Hartliebuli“) pak na jeho blízkost k Samuelu Hartlibovi. Z obsahu zaujmou mimo jiné slova, kterými odkazuje zřejmě na svůj stav v Elbingu: *hic quasi in exilio vivo tantum non misere*.¹⁰

Perlbach odkazuje také na knihu *Elbingscher Lehrer Gedächtniß* z roku 1753, v níž její autor, elbingský pastor a historik Aleksander Mikołaj Tolckemit, uvádí, že Richard Pernham žil v Elbingu mezi lety 1620 a 1630, a tvrdí, že v roce 1626 poctil elbingského pastora u sv. Marie Johanna Mylia veršem k oslavě jeho svatby.¹¹ Důležitá se zdá však především Perlbachova citace elbingského historika Wilhelma Behringa, který mu dopisem na jeho dotaz sdělil, že prý objevil jméno Richarda Pernhama v kostelních knihách sv. Marie v období od roku 1618 do roku 1624.¹² Perlbach také tvrdí, že Mary Pernhamová byla Richardovou manželkou a že elbingské rukopisy byly převezeny do Cambridge pravděpodobně po roce 1626. Pobyt obou pak dává do souvislosti s anglickou obchodnickou kolonií v Elbingu, o níž víme, že byla ustanovena v druhé polovině 16. století a svého vrcholu dosáhla právě v první polovině 17. století.¹³

Pokud se nyní vrátíme k údajům z Anglie, zjistíme, že 10. listopadu 1625 se stal Richard Pernham vikářem kostela sv. Petra v městě Stowmarket v Suffolku a že zemřel 4. února roku 1628. To téměř přesně odpovídá zjištěním M. Perlbacha a bylo by dalším potvrzením, že rukopisy musely být převezeny do Anglie někdy po roce 1625. Zbývá jen vyřešit rozdíl mezi Pernhamovým nástupem do vikářské funkce v Anglii v roce 1625 a jeho elbingskými verši k poctě Johanna Mylia z roku 1626.

Jakým způsobem se však mohl Richard Pernham dostat k vlastnictví tolika rukopisů? Už bylo řečeno, že M. R. James určil jako místo původu rukopisů elbingský klášter brigitek. O něm víme, že ačkoliv k jeho založení došlo v roce 1458, už kolem

8) Viz *Bodleian card catalogue* pod heslem *PERNHAM*: „A news letter about the disturbed affairs of Bohemia, Poland, Hungary, (e.g., siege of Vienna by Bohemians joined by Bethlem Gabor with 12,000 men).“

9) *Early modern letters online*, [on-line] <<http://emlo.bodleian.ox.ac.uk/profile/work/4ab87b3c-ca8b-4581-9fb2-4b3b25f414e7>> (15. 6. 2012).

10) *The Hartlib Papers Project*, University of Sheffield, [on-line] <<http://www.hronline.ac.uk/hartlib/browse.jsp?id=49%2F27%2F1a-2b>> (15. 6. 2012).

11) *Elbingscher Lehrer Gedächtniß*, s. 171: „Derselbe [Richard Pernham] hat zwischen 1620 und 1630 in Elbing gelebet. Im Jahr 1626 den 18 Jun. hat er den Pastor zu St. Marien Johann Mylius mit einem netten lateinischen Hochzeit-Vers beehret und sich darunter *Societatis Anglicanae apud Eblingensis Pastorem* genennet.“

12) M. PERLBACH, *Elbinger Handschriften in Cambridge*, s. 36.

13) K tomuto tématu viz příslušné kapitoly v Jan K. FEDORWICZ, *England's Baltic Trade in the Early Seventeenth Century Trade: A Study in Anglo-Polish Commercial Diplomacy*, Cambridge 1980.

roku 1521 byl téměř opuštěn¹⁴ a na jeho místě v roce 1535 vzniklo evangelické gymnázium.¹⁵ M. Perlbach bez podrobnějšího komentáře předpokládá, že knihovna kláštera brigitek přešla i s rukopisy právě do vlastnictví tohoto gymnázia, které však podle něj nemuselo mít z jejich vlastnictví z důvodu katolického obsahu velkou radost.¹⁶ Protože se nedaleko od něj měl nacházet dům, který sloužil Angličanům k obchodu i k bohoslužbám, nemuselo být těžké pro Richarda či Marii Pernhamovy získat svolení a vzít si z rukopisů ty, o které měli zájem.¹⁷

Jistou roli by snad mohlo hrát i to, že Richard Pernham poctil svými verši v roce 1626 svatbu právě Johanna Mylia, který dle všeho působil ve stejném kostele jako on sám, tj. v kostele sv. Marie. Johannes Mylius byl totiž starším synem Johanna Mylia, slavného ředitele elbingského gymnázia. Lze si tedy snadno představit, že se spolu Johannes Mylius starší a Richard Pernham nejenom znali, ale že mezi nimi mohl být i přátelský vztah. Ostatně věkem byl Richard Pernham rozhodně blíže Johannovi Myliovi staršímu než mladšímu.

Zbývá objasnit, proč je v rukopisech pouze jméno Marie Pernhamové, a nikoli Richarda Pernhama. Lze se jen domnívat, že Mary Pernhamová mohla svého muže, který zemřel v roce 1628, přežít a že až poté bylo její jméno do rukopisů zapsáno jakožto buď vlastníka rukopisů, nebo jejich donátorky koleji Corpus Christi. Toto tvrzení však může potvrdit či vyvrátit jen další výzkum.

Zatímco cesta rukopisů z Elbingu do Anglie se zdá být nyní již alespoň provizorně rozřešena, otázka, jak samotný klášter brigitek získal do svého vlastnictví tuto skupinu rukopisů, je složitější. Vedle běžných způsobů akvizice (u některých rukopisů jsou poznámky o donaci) lze jenom tušit, že jejich malá část by možná mohla pocházet ze zrušeného konventu německých rytířů, na jehož místě se brigity usadily.¹⁸ Jiří Kejř nevyklučuje též domněnku, že některé z pražských rukopisů přišly do Elbingu přes krakovskou univerzitu, na kterou odcházeli na přelomu 14. a 15. století pražští mistrři.¹⁹ Popis osudu jednotlivých rukopisů však stále ještě čeká na hlubší prozkoumání.

Původ a obsah elbingských rukopisů

Ačkoli tzv. elbingské rukopisy (Elbing manuscripts) byly například v článku britského profesora Bruce Dickinse popsány stručně jako „in poor condition and not very interesting“,²⁰ jsou pro nás hodnotné už tím, že nejméně polovina z nich vznikla pravděpodobně v pražském univerzitním prostředí konce 14. a začátku 15. století.²¹

14) Max TOEPPEN, *Elbinger Antiquitäten: Ein Beitrag zur Geschichte des städtischen Lebens im Mittelalter*, Danzig 1872, s. 146.

15) Tamtéž, s. 147.

16) M. PERLBACH, *Elbinger Handschriften in Cambridge*, s. 37.

17) Tamtéž.

18) Arno MENTZEL-REUTERS, *Arma spiritualia: Bibliotheken, Bücher und Bildung im Deutschen Orden*, Wiesbaden 2003, s. 263–264.

19) J. KEJŘ, *Díla pražských mistrů*, s. 111.

20) B. DICKINS, *The Making of the Parker Library*, s. 30.

21) J. KEJŘ, *Díla pražských mistrů*, s. 111.

Zatímco M. Perlbach označuje jako bohemikální pouze 6 rukopisů,²² tedy jen malou část celého souboru, J. Kejř jich do souvislosti s Čechami zařazuje již celých sedmáct. Obsah celého souboru téměř čtyřiceti rukopisů je různorodý, převažují však výrazně díla teologická;²³ jazykem je většinou latina, v traktátech pruské proveniencce se ale objevuje rovněž němčina.

Pro nás je zajímavé, že mnohé rukopisy obsahují cenné traktáty předhusitských pražských mistrů včetně děl, která nejsou doložena v žádném jiném rukopisu, v jiných jsou obsaženy zatím neidentifikované a nezpracované texty, které mohou přinést zajímavé objevy.²⁴ Doposud přitom existuje pouze jediná přehledová studie, která se tímto souborem rukopisů podrobněji zabývá a která byla napsána Jiřím Kejřem před více než dvaceti lety.²⁵

Obsah rukopisu CCCC 524

Jiří Kejř zařadil rkp. CCCC 524 právě do souboru rukopisů pocházejících z Prahy.²⁶ Důvodem pro toto zařazení je pravděpodobně přítomnost traktátu *Passio Domini*²⁷ Jindřicha Tottinga z Oyty, který byl jedním z prvních studentů pražské univerzity a také jedním z jejích nejvýznamnějších učitelů teologie druhé poloviny 14. století.²⁸ Během působení v Praze napsal například *Lectura textualis super libros sententiarum* či *Abbreviatio lectionum sententiarum Adama Wodehama*, jednoho z Ockhamových žáků. Mezi jeho nejvýznamnější díla patří *Quaestiones sententiarum*, které se skládají ze 13 kvestií dotýkajících se nejrůznějších teologických otázek.²⁹ Ve Vídni, kde učil na nově vzniklé teologické fakultě od roku 1384, proslul i jako kazatel.³⁰ Není bez zajímavosti, že vedle *Passio Domini* se nachází mezi elbingskými manuskripty právě nejméně dvě Tottingova kázání vzniklá pravděpodobně ještě v Praze.³¹

22) M. PERLBACH, *Elbinger Handschriften in Cambridge*, s. 35.

23) Perlbach napočítal v celém souboru elbingských rukopisů na 220 rozdílných děl, z nichž celých 198 je teologických, ze zbylých 22 děl osm náleží k právu, pět k medicíně, tři jsou díla filozofická, tři historická a konečně ve třech případech jde o slovníky, viz tamtéž, s. 34.

24) Srov. J. KEJŘ, *Sbírka projevů z doby rozkvětu pražské právnické univerzity*, Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis 29, 1989, č. 2, s. 15–69.

25) Jiří KEJŘ, *Díla pražských mistrů*, s. 109–148.

26) Tamtéž, s. 132.

27) Analýzu tohoto traktátu v rámci projektu „Díla Jindřicha Tottinga z Oyty zachovaná v bohemikálním souboru rukopisů v knihovně Corpus Christi College v Cambridgi“ připravuje Riccardo Burgazzi.

28) K životu a dílu Jindřicha Tottinga z Oyty viz Dag Nikolaus HASSE, *Totting, Heinrich, von Oyta*, in: *Verfasserlexikon* Bd. 11, Berlin 2004, sl. 1542–1556; Albert LANG, *Heinrich Totting von Oyta: ein Beitrag zur Entstehungsgeschichte der Ersten deutschen Universitäten und zur Problemgeschichte der Spätscholastik*, Münster 1937; poznámky také v Michal Svatoš et al., *Dějiny Univerzity Karlovy I*, Praha 1995, a František ŠMAHEL, *Die Prager Universität im Mittelalter: The Charles University in the Middle Ages*, Leiden 2007 (= *Education and Society in the Middle Ages and Renaissance* 28).

29) D. N. HASSE, *Totting, Heinrich, von Oyta*, sl. 1547–1548; Jaroslav KADLEC, *Teologická fakulta*, in: *Dějiny Univerzity Karlovy I*, red. Michal Svatoš, Praha 1995, s. 148; Fridericus STEGMÜLLER, *Repertorium commentariorum in sententias Petri Lombardi I*, Würzburg 1947, s. 156–160.

30) J. KADLEC, *Teologická fakulta*, s. 153. Obsáhlý seznam Tottingových kázání je k nalezení v elektronické databázi Johann Baptist SCHNEYER – Ludwig HÖDL, *Repertorium der lateinischen Sermones des Mittelalters für die Zeit von 1350 bis 1500*, Aschendorff 2001 [CD-ROM].

31) Obě se nacházejí v rkp. CCCC 534 a jejich analýza a kritická edice je součástí projektu „Díla

Rukopis CCCC 524 je napsán dvěma rukama 14. a 15. století, rukopis je zčásti papírový a zčásti na pergameni. V kolofónu k úvodnímu textu s incipitem *Abstinencia facit corpus obedire spiritui* je uvedeno datum 1404 a písařovo jméno Johannes.³² Obsahem rukopisu jsou dále různé náboženské traktáty, např. *De gradibus virtutum* od Pseudo-Bonaventury, část z knihy *Synonyma* od Isidora Sevillekého či veršované mnemotechnické pomůcky k zapamatování si obsahu Bible s názvem *Summarium biblicum*, připisované Alexandru de Villa Dei.³³ Je zajímavé, že značná část traktátů nebyla dokončena.

Neidentifikované traktáty

Na fol. 112r až 134r, tedy v druhé polovině rukopisu, se nachází několik doposud neurčených kratších theologických traktátů. Ty z nich, které se nacházejí na fol. 112r až 131v, jsou psány stejnou rukou, sdílejí podobné téma a mají většinou i obdobnou strukturu:

	Umístění	Název
(a)	112r–126v	<i>De effectibus dominici corporis et sanguinis</i>
(b)	126v–128r	<i>Effectus adventus Domini</i>
(c)	128r–129v	<i>Effectus nativitatis Christi</i>
(d)	129v–131r	<i>VI pheoda <divinitatis in anima></i>
(e)	131r	<i>De 5 sensibus spiritualibus</i>
(f)	131r–131v	<i>De quidditate gracie</i>

Z tohoto seznamu se poněkud vymykají traktáty *De 5 sensibus spiritualibus* a *De quidditate gracie*, které se mi podařilo identifikovat jako dva úryvky z *Breviloquia* sv. Bonaventury,³⁴ a to konkrétně z části věnující se milosti (*gratia*) Ducha svatého.³⁵ Svým stylem se zvláště druhý jmenovaný traktát od ostatních traktátů v tomto souboru liší tím, že se nejedná primárně o výčet účinků s výkladem, nýbrž o komplexní pojednání o milosti jakožto daru od Boha.

Traktáty zde pracovně označené (a) až (d) naproti tomu mají podobnou pevnou strukturu: v úvodu jsou vyjmenovány jednotlivé účinky, resp. *pheoda/feuda* – tj. *léna* v případě traktátu (d), které jsou dále postupně vykládány. V traktátu (a) *O účincích těla a krve Páně* nejsou účinky příliš hierarchizovány a jejich počet se

Jindřicha Tottina z Oyty zachovaná v bohemikálním souboru rukopisů v knihovně Corpus Christi College v Cambridgi“. Francesca Battista připravuje kázání *De beata virgine* (fol. 126v–130r) a Jan Odstrčilík kázání *De nativitate Iohannis Baptistae* (fol. 130va–133va).

32) M. R. JAMES, *A Descriptive Catalogue*, Vol. II, s. 476.

33) Pro úplný katalogový popis viz tamtéž, s. 475–476.

34) *Breviloquium*, in: *Opera omnia Sancti Bonaventurae*, t. V, edd. PP. Collegii a S. Bonaventura, Quaracchi 1891, s. 201–291.

35) Text (f) je přebrán z první kapitoly páté části *Breviloquia*, velmi krátký text (e) z kapitoly šesté téže části, nejsou tedy citovány ve stejném pořadí, jako se nacházejí u sv. Bonaventury.

nezdá být důležitý. Hlavním organizačním principem jsou mnemotechnické verše, v tomto případě čtyři metrické hexametry (fol. 112v):

*Liberat, emollit, purgat, solidat, pia lux est
et favus, innovat, exhyllarat, comes, arraue dux est,
conciliat, confert, vitamque medetur, adauget,
inflammat, reddit, signat, reparat, coadunat.*

Tyto verše se podle Lucie Doležalové, která se jimi zabývá ve svém článku o účincích eucharistie,³⁶ vyskytují v různých variantách a připomínají mnemotechnické veršované pomůcky jako v tomtéž rukopise obsažené *Summarium biblicum*. Ukazuje rovněž, že podobné traktáty, založené na výkladu těchto veršů, nemívají příliš pevnou strukturu: počet účinků je velmi variabilní a občas se jednotlivé účinky opakují.

Traktáty (b) až (d) sledují jinou strukturu. Místo veršů, v nichž jsou účinky do velké míry seřazeny náhodně, dostává přednost princip vnitřní hierarchizace. V prvních slovech každého z traktátů je řečeno, kolik účinků (resp. *lén*) bude následovat, dále jsou všechny vyjmenovány i s určením svého pořadí (*primus, secundus, tertius effectus* atd.), nakonec je každý z nich okomentován. Posloupnost účinků přitom není náhodná a především u traktátů (b) a (c) je dobře pozorovatelné, že jednotlivé účinky po sobě následují v pořadí od povrchnějších po hlubší (v obou případech až po úplné proniknutí Krista do duše). V traktátu (d), *VI pheoda*, není patrně kvůli abstraktnosti látky tato gradace příliš patrná, jinak však svou strukturou předcházejícím dvěma traktátům odpovídá. Traktát *O šesti lénech* je zajímavý i tím, že využívá slova *pheodum* (v tradiční ortografii *feudum*) ve významu metaforickém, což se zdá být neobvyklé. *Lénem* je totiž označováno to, co Bůh může propůjčit duši, bude-li svatá.

Tabulka na následující stránce nabízí přehled všech účinků, které traktáty (b) až (d) rozebírají. Už z jejich samotného znění je patrný rozdíl v míře hierarchizace posloupnosti účinků mezi prvními dvěma traktáty a traktátem třetím.

V traktátu (b) jsou první tři účinky přípravnými. Nejdříve se tedy duše zbavuje tužeb tělesných, pak je naplněna tužbami po věcech věčných (doslovně je řečeno, že tyto tužby jsou *ztučňovány*) a nakonec zapomíná na věci proměnlivé (nestálé), tím se věřící připravuje na Kristův příchod do duše, kterým se zabývají zbylé účinky.

Traktát (c) popisuje duchovní narození Ježíše Krista v duši podobným způsobem. První čtyři účinky se opět dotýkají samotného člověka a jeho vlastní přípravy na toto duchovní narození: lítost nad svými hříchy, pláč a vnitřní útěcha, kterou následuje povznesení mysli. Až poté může k duchovnímu zrození Krista v člověku dojít. Během této cesty se také mění rozpoložení člověka od počátečního stavu bolesti, která vychází z výčitek svědomí, až po závěrečnou radost, která není krátkodobou, ale trvalou.

36) Lucie DOLEŽALOVÁ, *The Verses on the Effects of the Eucharist: Memory and Material Text in Utraquist Miscellanies*, in: *Situating Religious Controversy: Textual Transmission and Networks of Readership, 1378–1536*, edd. Michael Van Dussen – Pavel Soukup, Turnhout, v tisku.

(b) Effectus adventus Domini		(c) Effectus nativitatis Christi		(d) VI pheoda <divinitatis in anima>
<i>ab estu carnalium desideriorum infrigidacio</i>	Postupné pronikání Krista do duše od prvotního dotyku až po naprosté proniknutí a odříznutí od přirozeného života.	<i>compunccio</i>	Proces odehrávající se v duši před duchovním narozením Krista.	<i>distincta personarum in trinitate familiaritas</i>
<i>desideriorum eternorum impingwacio</i>		<i>lacrimarum ef [f]usio</i>		<i>familiaritate plena deliciandi societas</i>
<i>omnimoda rerum mutabilium oblivio</i>		<i>interna consolacio</i>		<i>in societate deliciarum varietas</i>
<i>interiorum anime penetracio</i>		<i>mentis elevacio</i>		<i>deliciati simul et deliciarum inalterabilitas</i>
<i>in intimis anime exestuacio</i>		<i>celestis seminis infusio</i>	Samotný proces duchovního narození Krista v duši od jeho početí až po jeho zrození.	<i>iocunda sanctorum comparticipancium societas</i>
<i>inspiracio hoc est spiritus in spiritum transicio vel magis in eandem ymaginem transformacio</i>		<i>divine sobolis procreacio</i>		<i>perfecta eorumdem caritas</i>
<i>naturalis vite reseccio/defeccio</i>		<i>inmutacio</i>		
	<i>cordis inflacio</i>			
	<i>spiritualis procuracio / parturicio</i>			
	<i>exultacio</i>			

Traktát (d) pojednávající o duchovních lénech, která může duše ve stavu svatosti od Boha obdržet, není postaven takto hierarchicky – celkem pochopitelně, protože je z principu obtížné určit, zdali je cennější pro duši například její absolutní blízkost k Bohu (léno první), či získání dokonalé lásky (léno šesté). Jednotlivá léna tedy na sebe navazují především tím, že jsou postupným upřesňováním, co může duše od Boha získat: v první řadě už zmíněnou blízkost k Nejsvětější Trojici, dále uspokojení pramenící z této blízkosti, přičemž každá osoba Nejsvětější Trojice oblažuje duši jiným způsobem, přesto však společně; tato potěšení jsou zároveň vždy nová, a přesto neměnná. Uvedené požitky nevnímá duše sama, nýbrž spolu s ostatními dušemi. Posledním lénem, které duše obdrží, je dokonalá láska, *que est unica lex omnium*.

Zvážíme-li nyní opět celek traktátů (a) až (f), můžeme posoudit, jakým způsobem se všechny přítomné traktáty doplňují. Soubor začíná (a) účinky eucharistie, pokračuje (b) příchodem Páně do duše následované (c) jeho duchovním zrozením v duši. Na závěr (d) je vyjmenováno, co duše může od Boha získat, stane-li se svatou. Dva úryvky z Bonaventurova *Breviloquia*, texty (e) a (f), by bylo možno chápat jako komplexnější výklad celé látky.

Effectus adventus Domini

Traktát (b) *O účincích příchodu Páně <do duše>*, kterému se nyní hodlám věnovat, má ze všech traktátů uvedeného souboru asi nejpropracovanější a nejsložitější strukturu. V jeho úvodu je řečeno, o kolika účincích bude traktát pojednávat.

Adventus dei in animam cum multis habeat effectus, septem tantum hic notantur.

Ačkoli způsobuje Boží příchod do duše mnoho účinků, bude zde pojednáno pouze o sedmi z nich.

Následuje krátký výčet všech sedmi účinků:

Primus igitur effectus est ab estu carnalium desideriorum infrigidacio. Secundus [in] desideriorum eternorum impingwacio. Tertius omnimoda rerum mutabilium oblivio. Quartus interiorum anime penetracio. Quintus in intimis anime exestucacio. Sextus inspiracio hoc est spiritus in spiritum transicio vel magis in eandem ymaginem transformacio ut vult Apostolus 1. ad Corinthios IIIo. Septimus et ultimus est naturalis vite reseccio.

Prvním účinkem je ochladnutí od žáru tělesných tužeb. Druhým je zesílení³⁷ tužeb po věcech věčných. Třetím je úplné zapomenutí věcí proměnlivých. Čtvrtým účinkem je proniknutí do hlubin duše. Pátým je vzplanutí v hloubi duše. Šestým je vdechnutí, to jest přechod ducha do ducha či přesněji přeměna k jeho obrazu, jak říká apoštol v 1 Kor 3. Sedmým a posledním účinkem je odříznutí se³⁸ od přirozeného života.

Dále je vysvětlen princip, podle kterého jsou účinky uspořádány. Tímto organizačním principem je míra přiblížení se k Bohu během kontemplanace – která se tak zdá být také účelem celého traktátu:

Ordo accipitur in istis secundum accessum ad deum propinquiozem in actu contemplacionis...

Pořadí je v nich určeno podle toho, jak se zvětšuje blízkost přistoupení k Bohu během kontemplanace...

37) Překlad slova *impingwatio* je na tomto místě obtížný. Sloveso *impinguo* (v klasické ortografii), od kterého je toto podstatné jméno odvozeno, značí učinit někoho tučným či se sám tučným stát. Jak vyplývá z pozdějšího výkladu tohoto účinku v traktátu i z obdobného textu Eckhartova (o kterém ještě bude řeč), je toto *ztučnění* spojeno s představou vyživujícího deště, přeneseně pak s Bohem, v němž může duše nalézt svou potravu, a tedy sama *ztučnět*. *Ztučněná* duše je pak symbolem pro *velkou* duši naplněnou Bohem, tj. duši dobrou, svatou.

38) Zatímco ve výčtu účinků je použito slova *reseccio*, které překládám jako *odříznutí se*, v následném výkladu tohoto účinku používá traktát slovo *defeccio*, které v kontextu překládám jako *odumření od přirozeného života*. Tato druhá varianta se zdá být přesnější, protože z výkladu vyplývá, že duše je natolik zaměstnána Bohem, že se již nestará o přirozený život.

Poté je osvětlen princip, podle kterého jsou jednotlivé účinky definovány. V základu účinků stojí dva citáty z Bible, konkrétně z knih proroků Izajáše a Jeremjáše:

... et fundantur quatuor primi super illud Ysaie LIIIo.³⁹ Quomodo descendit imber et nix de celo et illuc ultra non revertitur sed inebriat terram et infundit eam usque huc. Tres autem super illud Ieremie XVIo.⁴⁰ Factus est in corde meo quasi ignis estuans claususque in ossibus meis et defeci ferre non sustinens.

... první čtyři vycházejí ze slov Izajáše 55: Spustí-li se lijavec nebo padá-li sníh z nebe, nevrací se zpátky, nýbrž zavlažuje⁴¹ zemi a činí ji plodnou a úrodnou.⁴² Zbylé tři vycházejí ze slov proroka Jeremjáše 16: je v mém srdci jak hořící oheň, je uzavřeno v mých kostech, jsem vyčerpán <tím, co musím snášet>, dál už nemohu.

Na tato slova je průběžně v traktátu odkazováno a jsou klíčem k pochopení, proč se ve formulaci jednotlivých účinků objevují slova odkazující na přírodní jevy, jako *ochlazení (infrigidacio)*, *vzplanutí (exestuacio)* apod.

Schematicky lze propojení mezi citáty Bible a jednotlivými účinky naznačit takto:

	Účinek	Citát z Bible	Klíčový pojem
1.	<i>ab estu carnalium desideriorum infrigidacio</i>	Is 55,10: <i>et quomodo descendit imber et nix de caelo et illuc ultra non revertitur sed inebriat terram et infundit eam</i> ⁴³	<i>imber</i>
2.	<i>desideriorum eternorum impingwacio</i>		<i>inebriat terram</i>
3.	<i>omnimoda rerum mutabilium oblivio</i>		<i>infundit eam</i>
4.	<i>interiorum anime penetracio</i>		
5.	<i>in intimis anime exestuacio</i>	Ier 20,9: <i>Factus est in corde meo quasi ignis estuans claususque in ossibus meis et defeci ferre non sustinens.</i>	<i>ignis estuans</i>
6.	<i>inspiracio hoc est spiritus in spiritum transicio vel magis in eandem ymaginem transformacio</i>		<i>claususque in ossibus meis</i>
7.	<i>naturalis vite reseccio/ defeccio</i>		<i>defeci ferre non sustinens</i>

Samotný výklad jednotlivých účinků se opírá o interpretaci různých citátů z Bible, a to nejen z proroků Izajáše a Jeremjáše, ale je odkazováno i na Píseň písní, Žalmy,

39) Správně Is 55,10.

40) Ier 20,9.

41) Sloveso *inebriat* v citátu z Izajáše znamená doslovně *opíjí*, přeneseně *naplňuje*. Tuto dvojznačnost bohužel nelze do češtiny přeložit, ačkoli je důležitá pro třetí účinek – zapomenutí na všechny věci nestálé.

42) Překlady biblických citátů jsou převzaty z *Českého ekumenického překladu*, podle kterého se řídí i přepisování biblických jmen.

43) Pro latinské citáty z Bible je užito tzv. stuttgartského vydání *Biblia Sacra Vulgata: Iuxta Vulgatam Versionem*, elektronické vydání třetí edice v rámci Logos Bible Software, původní vydání Stuttgart 1969, elektronické vydání 1996.

Daniela, Joba a oba listy Korintským. Z církevních autorit se v textu objevují citáty sv. Augustina, Řehoře Velikého a sv. Bernarda. Nápadné je užití *Glossa ordinaria*.

Ačkoli není autograf tohoto traktátu znám, podařilo se najít dva podobné starší výčty účinků příchodu Páně do duše, a to v *Glossa tripartita* a v kázání mistra Eckharta ke svátku sv. Augustina. Oba tyto výčty jsou jednodušší a postrádají širší výklad jednotlivých účinků, nelze ani potvrdit, že by jakýkoli z nich byl předlohou pro *Effectus adventus Domini*, přesto srovnání všech těchto tří verzí výčtu účinků příchodu Páně do duše může pomoci k tomu, abychom každému z nich lépe porozuměli.

Glossa tripartita

*Glossa tripartita*⁴⁴ je kompilátorské dílo z konce 13. století v podobě rozsáhlého komentáře k Písni písní, který vznikl nejspíše v pařížském univerzitním prostředí. Ačkoli je ze všech tří řečených výčtů nejstarším, není kvůli svému kompilátorskému charakteru nejspíše textem, v němž se tento výčet objevuje poprvé.

Samotný krátký výčet se nachází jako komentář k úvodnímu verši páté kapitoly Písně písní: *veniat dilectus meus in hortum suum et comedat fructum pomorum suorum veni in hortum meum soror mea sponsa*. Účinků není sedm jako v případě traktátu z rukopisu CCCC 524, ale pouze šest – chybí *impingwacio eternorum desideriorum*, tedy zesílení či ztučnění tužeb po věcech věčných. Podstatné však je, že obsahuje shodný biblický odkaz na Izajáše (avšak s chybně uvedenou kapitolou) a na Jeremjáše. Po těchto citátech daná část textu končí, aniž by následovalo jakékoli vysvětlení, jak jsou tyto verše se samotnými účinky propojeny. Celá poznámka (či glossa) tak zabírá jen několik málo řádků:⁴⁵

*Nota hic sex effectus istius spiritualis aduentus quos figuratiue et pulchre 077rb^o satis hic innuit sponsus qui sunt carnalium desideriorum infrigidacio rerum mutabilium obliuio interiorum anime penetracio in intimis precordijs estuacio in diuinum spiritum transformacio naturalis vite defectio. primi quatuor possunt accipi secundum illud ysaias 54 quomodo descendit imber et nix de celo etc. sed alij duo secundum illud Ieremias *xx factus est michi cor meum quasi ignis estuans.*

Povšimni si zde šesti účinků jeho duchovního příchodu, které ženich na tomto místě obrazně a krásně vyjadřuje a které jsou: ochladnutí od tělesných tužeb, zapomenutí na věci proměnlivé, proniknutí do hlubin duše, vzplanutí v hlubinách duše, přeměna do božského ducha a odumření přirozeného života. První čtyři mohou být pochopeny podle veršů Izajáše 54: Spustí-li se lijavec nebo padá-li sníh z nebe. Avšak zbylé dva podle veršů z Jeremjáše 20: je v mém srdci jak hořící oheň.

44) Vyčerpávající popis *Glossa tripartita* lze naléznout v Kees SCHEPERS, „*Bedudinghe op Cantica Canticorum*“. *Vertaling en bewerking van „Glossa Tripartita super Cantica*“, Leuven 2006.

45) Přepis této části *Glossa tripartita* z rukopisu uloženého v Bayerische Staatsbibliothek, München, Clm 21244 (dříve Ulm 44), napsaného před rokem 1439, fol. 77ra–77rb, mi laskavě poskytl Kees Schepers. Slova *Nota ... satis* chybí v nejstarším rukopisu *Glossa tripartita* z Assisi, Sacro Convento di San Francesco, 354, napsaného okolo roku 1300, viz K. SCHEPERS, „*Bedudinghe op Cantica Canticorum*“, s. 87. Ponechána ortografie Keese Scheperse.

Schematicky lze strukturu popsat takto:

	Účinek	Biblický citát
1.	<i>carnalium desideriorum infrigidacio</i>	Is 55,10: <i>et quomodo descendit imber et nix de caelo et illuc ultra non revertitur sed inebriat terram et infundit eam</i>
2.	<i>rerum mutabilium obliuio</i>	
3.	<i>interiorum anime penetracio</i>	
4.	<i>in intimis precordijs estuacio</i>	
5.	<i>in divinum spiritum tranformacio</i>	Ier 20,9: <i>Factus est in corde meo quasi ignis estuans, claususque in ossibus meis: et defeci, ferre non sustinens.</i>
6.	<i>naturalis vite defectio</i>	

Je hodné pozornosti, že čtvrtý účinek, tj. *in intimis precordijs estuatio* (resp. *in intimis anime exestuacio*), je spojován s biblickým citátem z Izajáše, a nikoli Jeremjáše jako v mladším traktátu *Effectus adventus Domini*. Takové spojení se však zdá méně logické, neboť ve slovech Izajáše není řeč o žádných plamenech či ohni, ale pouze o vodě oplodňující zemi. Je tedy možné, že v tomto místě došlo k písarské chybě.

Druhým rozdílem je znění pátého účinku, tj. *in divinum spiritum transformacio*, který sice svým zněním odpovídá formulaci *est spiritus in spiritum transicio* z traktátu *Effectus adventus Domini*, ale neobsahuje už následný odkaz na Pavlův list Korintským, tj. na *in eandem ymaginem transformacio*.

Řeč mistra Eckharta k svátku sv. Augustina

Třetí verzi výčtu účinků příchodu Páně do duše lze nalézt v díle mistra Eckharta.⁴⁶ Konkrétně se jedná o jeho latinské kázání pronesené v Paříži roku 1302 nebo 1303 při příležitosti svátku sv. Augustina. Výčet je uvozen tím, že Boha můžeme poznat pouze skrze jeho působení (skrze jeho účinky, *effectus*), a proto se bude Eckhart zabývat tím, jakými způsoby (*modi*) vstupuje milost do připravené duše (ta je v traktátu označena biblicky jako *vas ornatum*, ozdobená nádoba).⁴⁷ Toto je sice drobný, ale přesto podstatný rozdíl oproti zbylým dvěma verzím tohoto výčtu.

46) *Sermo die b. Augustini Parisius habitus*, in: Meister Eckhart, Die lateinischen Werke 5, ed. Bernhard GEYER, Stuttgart 1936, s. 85–99.

47) Toto Eckhartovo kázání vychází z biblických veršů Eccli. 50,10 (tamtéž, s. 89): *vas auri solidum ornatum omni lapide pretioso*. Mistr Eckhart připodobňuje sv. Augustina právě této nádobě: *Ad commendationem beati Augustini potest proprie introduci haec auctoritas, et inter cetera commendatur sub vasis metaphora in tribus quae in vase continentur: primo in pretiositate materiae, quia per aurum intelligitur sapientia, ibi: vas auri, secundo in dispositione formae, ibi: ornatum omni lapide pretioso, tertio in ponderis quantitate, ibi: solidum*. Stejným způsobem mohou být k *ozdobené nádobě* připodobněny i ostatní svaté duše, jak říká mistr Eckhart ve svém německém kázání na stejné téma (v překladu do moderní němčiny): *Ich habe ein Wörtlein gesprochen auf lateinisch, das liest man heute in der Epistel; das kann man auf Sankt Augustinus anwenden und auf eine jegliche gute, heilige Seele: wie die einem goldenen Gefäß gleichen, das da ist fest und beständig und die Kostbarkeit aller Edelsteine an sich trägt* (Meister Eckhart, *Deutsche Predigten und Traktate*, ed. Josef QUINT, Regensburg 1995, s. 224).

Sed quoniam non contingit nos de deo aliquid scire nisi per effectus, ideo distinguamus septem modos gratiae adventus in vas taliter ornatum.

Protože nemůžeme o Bohu nic poznat, leda skrze jeho účinky, rozlišme sedm způsobů, kterými milost vstupuje do vázy, která je takto ozdobena.

Účinků příchodu milosti do duše je podle Eckharta sedm a jejich znění se podobá tomu v traktátu *Effectus adventus Domini*:

Venit enim prior per modum nivis refrigerantis, et sic relinquitur eius effectus in anima, scilicet ab aestu carnalium desideriorum refrigeratio. Secundo venit per modum roris impinguentis, et sic relinquitur eius effectus in anima, scilicet aeternorum desideriorum impinguentio. Tertio venit per modum vini inebriantis, et sic relinquitur eius effectus in anima, scilicet omnimoda rerum mutabilium oblivio. Quarto venit per modum olei subiectum penetrantis, et sic relinquitur eius effectus in anima, scilicet illuminatio dei et inflammatio. Quinto venit per modum ignis depurantis, et sic relinquitur eius effectus in anima, scilicet perfecta purgatio. Sexto venit per modum lucis se cum subiecto unientis, et sic relinquitur eius effectus in anima, scilicet „in eandem imaginem“ cum deo transformatio. Septimo venit per modum spiritus vehementer impellentis, et sic relinquitur eius effectus in anima, scilicet naturalis vitae defectio.

Přichází prvně po způsobu ochlazujícího sněhu a takto zanechává svůj účinek v duši: rozumí se ochlazení od žáru tělesných tužeb. Za druhé přichází po způsobu zúrodňující rosy a na ten způsob zanechává svůj účinek v duši: rozumí se posílení tužeb po věcech věčných. Za třetí přichází po způsobu opíjejícího vína a na ten způsob zanechává svůj účinek v duši: rozumí se úplné zapomenutí na všechny věci proměnlivé. Za čtvrté přichází po způsobu oleje pronikajícího do látky a na ten způsob zanechává svůj účinek v duši: rozumí se božské osvětlení a zápal. Za páté přichází po způsobu očišťujícího ohně a na ten způsob zanechává svůj účinek v duši, rozumí se dokonalé očištění. Za šesté přichází po způsobu světla, které se spojuje s látkou, a na ten způsob zanechává svůj účinek v duši, rozumí se proměna k témuž obrazu s Bohem. Za sedmé přichází po způsobu větru prudce tepajícího a na ten způsob zanechává svůj účinek v duši, rozumí se odumření přirozeného života.

Hlavní a velmi zajímavý rozdíl je v tom, že mistr Eckhart nezmiňuje žádnou souvislost s biblickými verši z Izajáše a Jeremjáše. Při pohledu na *způsoby*, jakými milost vstupuje do duše, je však alespoň částečná spojitost s těmito biblickými místy jasná:

	Účinek Boží milosti v duši	Způsob, jakým tato milost vstupuje do člověka	Biblická místa, kterým mohou jednotlivé účinky odpovídat	Spojovací pojem
1.	<i>ab aestu carnalium desideriorum refrigeratio</i>	<i>per modum nivis refrigerantis</i>	Is 55,10: <i>et quomodo descendit imber et nix de caelo et illuc ultra non revertitur sed inebriat terram et infundit eam</i>	<i>nix</i>
2.	<i>aeternorum desideriorum impinguatio</i>	<i>per modum roris impinguentis</i>		<i>ros (imber)</i>
3.	<i>omnimoda rerum mutabilium oblivio</i>	<i>per modum vini inebriantis</i>		<i>inebriat</i>
4.	<i>illuminatio dei et inflammatio</i>	<i>per modum olei subiectum penetrantis</i>	?	<i>infundit eam? ignis?</i>
5.	<i>perfecta purgatio</i>	<i>per modum ignis depurantis</i>	Ier 20,9: <i>Factus est in corde meo quasi ignis estuans claususque in ossibus meis et defeci ferre non sustinens.</i>	<i>ignis</i>
6.	<i>„in eandem imaginem“ cum deo transformatio.</i>	<i>per modum lucis se cum subiecto unientis</i>		<i>claususque in ossibus meis</i>
7.	<i>naturalis vitae defectio</i>	<i>per modum spiritus vehementer impellentis</i>		<i>defeci</i>

Jak je ze shrnutí patrné, liší se především znění čtvrtého účinku. *Illuminatio dei et inflammatio* stejně jako popis způsobu *per modum olei subiectum penetrantis* vyznívá jako zvláštní syntéza mezi oběma biblickými místy. Z Izajáše by mohl být přebrán obraz pronikání deště (kapaliny, a tedy i oleje) do země, aby ji zúrodnil, z Jeremjáše metafora ohně. Znění pátého účinku je také odlišné: *perfecta purgatio* namísto *in intimis anime exestuacio* z *Effectus adventus Domini*. Motiv dokonalého očištění duše však v pražském traktátu také nalezneme, a to v části věnované výkladu řečeného účinku:

Sicut enim necesse est calorem naturalem accedere postquam cibus traiectus est ad membra per corpus, quo purum ab impuro separetur et digestio ultima celebretur, sic et ignis divinus postquam anime interiora penetrata sunt et estuat in illis et virtute sua omne imperfectum, scilicet consumit in anima.

Tak jako je nezbytné, aby se zažehl přirozený žár poté, co jídlo pronikne skrze tělo do jeho údů, aby tak čisté bylo odděleno od nečistého a mohlo proběhnout závěrečné trávení, tak na stejný způsob plane Boží oheň v hlubinách duše poté, co je do nich proniknuto, svou silou totiž stravuje v duši vše nečisté.

Zajímavost formulace šestého účinku „*in eandem imaginem*“ *cum deo transformatio* je patrná z následujícího srovnání jeho jednotlivých formulací ve všech verzích výčtu účinků příchodu Páně do duše:

Glossa tripartita	Kázání Mistra Eckharta	Effectus adventus Domini
<i>in divinum spiritum transformacio</i>	„ <i>in eandem imaginem cum deo transformatio</i> “	<i>inspiracio hoc est spiritus in spiritum transicio vel magis in eandem ymaginem transformacio</i>

Zdá se, že v tomto bodě je formulace z *Effectus adventus Domini* pomyslnou syntézou variant obsažených v *Glossa tripartita* a v kázání mistra Eckharta.

Editor a překladatel Eckhartova kázání Bernhard Geyer se k uvedenému místu vyjádřil slovy, že je „neeckhartovské“⁴⁸ a přejaté z bernardovské mystiky, zdroj prý však zůstává neznámý. Je však myslím oprávněně tvrdit, že mistr Eckhart na tomto místě necituje pouze mechanicky výklad tradovaný na pařížské univerzitě, ale že jej pravděpodobně kreativně přetváří a doplňuje právě o popsání *způsobů*, kterými milost do duše přichází. Jeho popis je tak přímočařejší, než jaký se nachází v traktátu z pražské univerzity, a zdá se, že je jeho taktika opačná než autora původního výčtu. Eckhart totiž vždy prvně popíše způsob, kterým milost do duše přichází, přičemž se jedná v podstatě o velmi materiální metaforu: ochlazující sníh, opíjející víno, očišťující oheň. Teprve po tomto krátkém metaforickém popisu přichází pojmenování účinku, tedy ochlazení od žáru tělesných tužeb, zapomenutí na věci nestálé, dokonalé (vnitřní) očištění. Celá věc se tedy zdá být velmi jasnou.

Naproti tomu celé téma v *Effectus adventus Domini* na pochopení snadné není. Prvně jsou vypočteny pouze jednotlivé účinky, po nich následují dva biblické verše, ze kterých mají vycházet (není však zcela zřejmé jak), a na závěr teprve přichází poměrně dost složitý výklad.

Závěr

Po porovnání všech tří dostupných verzí *účinků příchodu Páně do duše* se zdá být traktát *Effectus adventus Domini* v podobě, v jaké se nachází v rukopise CCCC 524, nejúplnějším dokladem tohoto výčtu. Pouze v něm se nachází všech sedm účinků i oba biblické odkazy spolu s nezbytným výkladem, jak s účinky souvisí. Tím umožňuje lepší pochopení obou dvou starších zachovaných výčtů. V kázání mistra Eckharta pak pomáhá odhalit jeho strukturu a ukazuje, jakým způsobem asi Eckhart zpracovával látku tradovanou na pařížské univerzitě.

Francouzský původ obou starších výčtů, tj. *Glossa tripartita* a kázání mistra Eckharta, pak zavdává důvody pro domněnku, že předlohu pro *Effectus adventus Domini* je třeba hledat právě ve francouzském prostředí. Potvrzení či vyvrácení této hypotézy však zůstává úkolem pro budoucí výzkum, stejně tak jako hlubší teologický rozbor daného souboru traktátů. Vzhledem k malé míře probádání elbingských rukopisů se lze také domnívat, že podobných zajímavých a podnětných textů v něm bude nalezeno více a že jejich podrobnější prozkoumání obohatí naše znalosti o pražském intelektuálním prostředí druhé poloviny 14. století.

48) *Sermo die b. Augustini Parisius habitus*, s. 88.

Edice

Ediční poznámka

Text traktátu *Effectus adventus Domini* se nachází v rukopise CCCC 524 z Corpus Christi College Library v Cambridgi na fol. 126v až 128r a není zatím známa žádná další jeho kopie. Název je převzat z fol. 126v, na fol. 127v se nachází alternativní nadpis *Effectus adventus Christi in anima*.¹

Transkripce je provedena podle moderních zásad pro přepis středověkých latinských textů² a jsou v ní tedy zachovány typické znaky středověké latiny. Pro určení citátů z Bible je užito jejího tzv. stuttgartského vydání.³

Zkratky v textovém aparátu:

< >	doplněno editorem
[]	vynecháno editorem
	označení folia
cod.	codex
corr.	corrigit
del.	delevit
em.	emendavi
err.	error
suppl.	supplevi

Effectus adventus Domini

[126va] Adventus Dei in animam cum^a multos habeat effectus^b, septem tantum hic notantur. Primus igitur effectus est ab estu carnalium desideriorum infrigidacio. Secundus [in] desideriorum eternorum impingwacio. Tercius omnimoda rerum mutabilium oblivio. Quartus interiorum anime penetracio. Quintus in intimis anime exestuacio. Sextus inspiracio, hoc est spiritus in spiritum transicio vel magis in eandem ymaginem [126vb] transformacio, ut vult Apostolus 1. ad Corinthios III°.⁴ Septimus et ultimus est naturalis vite reseccio. Ordo accipitur in istis secundum accessum ad Deum propinquiorem in actu contemplacionis et fundantur quatuor primi super illud Ysaie LIIII°:⁵ *Quomodo descendit ymber et nix de celo et illuc ultra non revertitur, sed inebriat terram et infundit eam* usque huc. Tres autem super illud

a) cum] corr. cod. ex tamen del.

b) effectus] ex affectus corr. cod.

1) Pro podrobnější popis celého rukopisu viz studii.

2) Bohumil RYBA, *Pravidla pro transkripci latinských literárních rukopisných textů*, rkp.; Anežka VIDMANOVÁ, *K vydávání latinských textů české proveniencie ze 14. a 15. století*, in: Laborintus. Latinská literatura středověkých Čech, Praha 1994, s. 36–54.

3) *Biblia Sacra Vulgata: Iuxta Vulgatam Versionem*, elektronické vydání třetí edice v rámci Logos Bible Software, původní vydání Stuttgart 1969, elektronické vydání 1996.

4) II Cor 3,18.

5) recte Is 55,10.

Ieremie XVI^{o:6} *Factus est in corde meo quasi ignis estuans, claususque in ossibus meis et defeci, ferre non sustinens.*

Primus itaque est ab estu carnalium desideriorum infrigidacio. Unde sponsa in Canticorum II^{o:7} *Sub umbra illius quam desideraveram.* Glosa interlinearis:⁸ *Quasi ab estu carnalium desideriorum infrigidacio: sub adventus illius protectione quievi.* Et bene dicit, quod tunc quievit, quia nichil sufficit quietare animam rationalem nisi solus Deus, a quo creata est, ut sit, et ad quem facta est, <ut> in illo beata sit. Unde Augustinus in I^o Confessionum:⁹ *Tu^a excitas, ut laudare te delectet, quia fecisti nos ad te, et inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te.* Hunc effectum tangit Ysaias, ubi comparat adventum Domini in animam ymbri venienti super terram et infundenti eam. Sed quanto plus anima te[m]pescit ab estu carnalium desideriorum, tanto plus incalescit desideriorum eternorum.

Unde secundus effectus est impingwacio in tali desiderio et hic magis accedit ad Deum. Hunc tangit, ubi comparat eum ymbri dicens:¹⁰ *Quando descendit ymber de celo, et Osee:¹¹ Ymberi temporaneo, ut dictum est, impingwanti et provehenti.* Unde David postquam flumen Dei repletum est aquis¹² ut pluviam voluntariam segreget Deus hereditati sue¹³ dicit:¹⁴ *Pingwescent speciosa deserti.* Desertum est anima, qua soli Deo habitabilis et pervia, quia de nichilo creavit eam. *Speciosa* eius sunt vires naturales: rationalis, irascibilis, concupiscibilis, secundum quas speciosissima omnium creaturarum, quia expresse ad ymaginem |127ra| Dei facta. Harum motus quanto plus intenduntur in Deum, tanto pingwiores in eo morsellos interne refecionis inveniunt et ipsa anima tanto maior in se fit et pingwescit magnitudine naturali, que est ex caritate. *Anima enim, que magnam habet caritatem, magna est; que parvam, parva;^b que nullam, nichil est,* ut dicit Bernhardus¹⁵ et Apostolus I. ad Corinthios XIII:¹⁶ *Si non habuero caritatem, nichil sum.* Ysaye LVII:¹⁷ *Audite audite audientes me et comedite me, scilicet qui summum sum bonum, et delectabitur in crasitudine anima vestra.* In Ieremie XXXI^{o:18} *Animas sacerdotum inebriabo pingwedine.*

a) tu em.] te err. cod.

b) parva] parva ex parvam corr. cod.

6) Ier 20,9.

7) Ct 2,3.

8) *Biblia Latina Cum Glossa Ordinaria: Facsimile Reprint of the Editio Princeps Adolph Rusch of Strassburg 1480/81*, vol. 2, edd. Karlfried FROEHLICH – M. T. GIBSON – Adolph RUSCH, Turnhout 1992, s. 711.

9) *Augustinus Hipponensis, Confessionum libri XIII*, CC SL 27, lib. 1, cap. 1, s. 1, ř. 6.

10) Is 55,10.

11) Srov. Os 6,3: *quasi diluculum praeparatus est egressus ejus, et veniet quasi imber nobis temporaneus et serotinus terrae.*

12) Ps 64,10.

13) Ps 67,10.

14) Ps 64,13.

15) U sv. Bernarda nenalezeno, avšak srov. Pelbartus de Temesvar, Pomerium de tempore, Pars hiemalis, [on-line] <<http://sermone.elte.hu/pelbart/index.php?file=th/th030>> (20.7. 2012); Unde Bernardus super Cantica sermone XXVIII: *Unuscuusque animae quantitas ex caritate pendet, ut quae magnam habet caritatem, coram Deo magna est, quae parvam, parva, quae nullam, nulla.*

16) I Cor 13,2.

17) recte Is 55,2.

18) Ier 31,14.

Hunc sequitur tercius, qui adhuc magis coniungit Deo et est omnino [rerum] rerum mutabilium oblivio. Hunc tangit Ysaías cum dicit:¹⁹ *Sed inebriat terram*, et bene dicit, quod inebriati sunt. <Sicut>^a enim ex cibo recocto et resolutio in stomacho vapores vel fumositates incendunt cerebrum et retrahentes spiritus animales ab accionibus exterioribus obnubilant virtutem, sic vapor divine dulcedinis in desiderio percepte elevatur in summum anime, ubi est intelligencia, memoria, voluntas, una et vera essencia. In his tribus potenciis ipsa, dico, mens et quia invenit trinitas in hac parte animam aptam ad pleniorum sui gustum percipiendum eo, quod actualiter resplendet hic ymago trinitatis, et remote sunt iste potencie multum a sensibus carnis, non tam iam stillatim potat, sed totam inebrians sompno interne contemplationis occupat et competit ei dicere illud Canticorum V:²⁰ *Comedite amici mei et inebriabimini karissimi*. Sic quidem inebriatus erat Ieremias, qui dicit XXIII:²¹ *Factus sum quasi vir ebrius et quasi homo madidus vino a facie Domini et a facie verborum eius*.

Ad hunc effectum continuatur quartus, qui adhuc magis aproximat Deo, qui est interiorum anime penetratio. Hunc tangit Ysaías, qui dicit:²² *Infundit eam*, id est intus se fundit spiritus [127rb] increatus per spiritum creatum et hoc in hac superiori parte anima. Sicut enim in sompno naturali cibus trahicitur^b ad membra corporis per spiritus quosdam^c in venis discurrentes in subiectum, coalescat sic et spiritus spirituum et Deus deorum et in sompno contemplationis traicit se ad intelligenciam, voluntatem et memoriam, ut intelligencia non querat ultra a Ieremia, quia puer iste insufficiens, docere:²³ *Num quem diligit anima mea vidisti?*, nec ab Ysaía:²⁴ *Quia pulluta labia*, hoc quin potius dicit:²⁵ *Loquere, Domine, quia audit servus*. Videt enim veritatem perspicuam, irradiantem super se. Et ipsa voluntas, quod est virtus affectiva, ordinata ad summum bonum, in hac parte anime bonam vitam bibit in suo fonte. Et memoria, secundum quod est coacervatio percepti boni cum percipiente, totum tenet presens, quod amet. Et hoc est tertium celum sive visio internalis, in quam raptus fuit Paulus,²⁶ quando iam non sub †scisitudine rerum corporalium ymaginabatur Deum suum nec in figura lucis huius regine celorum, quamquam pulchre lucem sibi incomprehensibilem reformavit, sed facie ad faciem est contemplatus. In hac contemplatione efficitur quis iam totus Dei, non sui.

Ad hunc ordinatur quintus, qui est in intimis anime divini ignis exestuacio, qui facit esse proximum Deo. Sicut enim necesse est calorem naturalem accedere, postquam cibus traiectus est ad membra^d per corpus, quo purum ab impuro separetur

a) Sicut *suppl.*

b) trahicitur *cod. pro* traicitur.

c) quosdam *em.*] quondam *cod.*

d) membra *em.*] membro *cod.*

19) Is 55,10.

20) Ct 5,1.

21) Ier 23,9.

22) Is 55,10.

23) recte Ct 3,3.

24) Is 6,5.

25) I Sm 3,9.

26) Srov. II Cor 12.

et digestio ultima celebretur, sic et ignis divinus, postquam anime interiora penetrata sunt, et estuat in illis et virtute sua omne imperfectum scilicet consumit in anima. Deus enim noster ignis consumens est,²⁷ et perficit animam et preparat, ut eam sibi inspurret, id est in se totam traiciat. De hoc effectu Gregorii super Ezechielem dictum, quod:²⁸ *mens, que iam talis est, nullam presentis vite consolationem [127va] recipit, quia ad illum, quem diligit, medullitus aspirat, fervet, anhelat, anxiatur; vilisque fit ei ipsa salus corporis, quia transfixa est vulnere amoris. Mala autem salus est, que huius vulneris dolorem non sentit. Cum vero anhelare in celeste desiderium et sentire vulnus amoris ceperit, fit anima salubrior ex vulnere, que prius egrotabat ex salute.* Hunc effectum tangit Ieremias dicens:²⁹ *Factus est in corde suo quasi ignis estuans.*

Adhuc sequitur immediate sextus, qui est inspiratio, spiritus in spiritum transicio, et ista causa non approximat Deo, sed unit cum Deo. *Qui enim adheret Deo, unus spiritus est cum eo.*³⁰ Hunc tangit Ieremias, cum dicit:³¹ *Claususque in ossibus meis.* Nichil enim in ossibus clauditur nisi medulla, que iam transit in substantiam carnis et sanguinis et in spiritum. Sed spiritus enim hominis quamvis non transeat in substantiam divinam, tamen transit quasi in unam cum Deo speciem, *ut unus cum Deo spiritus esse videatur instar profecto ignis, qui aerem, quem inflamat, dum suum ei calorem impremit induitque, colorem non ignitum, sed ignem fecisse cernitur*³² ut dicit Bernhardus et Apostolus II Corinthiorum III:³³ *Nos omnes revelata facie, id est expedita ratione, ut dicit Glosa.*³⁴ Eo modo, quo supradictum est,³⁵ *gloriam Domini specularantes in eadem ymagine trasformamur a claritate^a in claritatem,* hoc est a claritate interiori in claritatem sensuum exteriorum quoad pulchritudinem morum. Sicut utique Maria, postquam concepit Dominum corporaliter in utero, in figura spiritualis conceptionis eius in anima emisit radios divinitatis scintillantes ex oculis in figuram huius transfiguracionis et hoc tamquam a spiritu Domini inspirante in faciem anime spiraculum vite gracie.

Ad hunc sequitur septimus et ultimus, qui est naturalis vite defecio. Hunc tangit Ieremias, cum dicit:³⁶ *Defeci, ferre non sustinens.* Hic corrui Hester viso Assuero in gloria sua. Hec immutatur [127vb] sanctus Daniel, sicut dicit X:³⁷ *Species mea immutata est in me et emarcui nec habui in me quicquam virium.* Hic micant firmissime columpne domus Domini: Petrus, Iohannes et Iacobus, quando Iesus

a) a claritate em.] auctoritate cod.

27) Hbr 12,29.

28) Gregorius Magnus, *Homiliae in Hiezechielem*, CC SL 142, lib. 2, hom. 3, s. 242.

29) Ier 20,9.

30) I Cor 6,17.

31) Ier 20,9.

32) *Bernardus Claraevallensis, Sermones super Cantica Cantorum sermo*, in: Sancti Bernardi Opera I, edd. Jean LECLERCQ – C. H. TALBOT – Henri ROCHAIS, Romae 1957, sermo XIX, s. 111.

33) II Cor 3,18.

34) *Srov. Biblia Latina Cum Glossa Ordinaria* 4, s. 341.

35) II Cor 3,18.

36) Ier 20,9.

37) Dn 10,8.

transfiguratur in oculis. Et contingit hoc ex eo, quod anima secundum superiorem sui partem contra inimitur supra dilectum suum et vires sensitive potencie et racionabilitatis et inferiores omnino cessant et quiescunt ab accionibus suis. Potencia enim racionalis, secundum quod comparacionem habet ad inferiores et est motor corporis, comparatur ad sensitivam potenciam, sicut artifex ad organum et ulterius ad corpus, sicut artifex ad instrumentum. Sicut enim artifex mediante organo movet[is] instrumentum, sic et ipsa mediante sensitiva potencia et eius viribus movet corpus. Unde contingit, quod dum illud, quod intellectum Dei est, in anima totum occupatur, circa Deum et illi soli vacant vires inferiores, sopiuntur et quiescunt a suo actu, quia illud, quod moveret eas circa hoc, quod inensum et infinitum est, id est circa Deum, operatur et hoc est, quod dicit ille Iob III°:³⁸ *In horrore visionis nocturne quando sopor solet occupare homines*, id est quando quiescunt vires sensibiles ab actibus suis. *Sopor enim est*, ut dicit Philosophus, *quies virium inferiorum cum intencione superiorum*.³⁹ *Pavor tenuit me et tremor*⁴⁰ et accepit hic pavorem pro defectum naturalis vite, qui contingit ex irradiacione luminis inmensi super animam, et tremorem pro horripilacione, qui contingit in membris ex defectu naturalis caloris et retraccione sensuum ad interiora. *Perterrita sunt omnia ossa mea*,⁴¹ et accepit homo ossa pro confidencia, quam habuit ex bono testimonio consciencie, prius quam hanc dulcedinem gustaret, que eum fortem fecit et constantem. Sed modo perterretur, hoc est a presumpcione, quod omnino deicitur, quia bene sentit, quod si haberet omnem sanctitatem, quam ab inicio mundi [128ra] omnes sancti habuerunt, ex condigno non meretur perfrui ista dulcedine, sed ex liberalitate ipsius Dei. Unde clamat unus talis:⁴² *Omnia ossa mea dicent: Domine similis tibi*. Talis consideracio habenda est circa adventum Dei in animam.

SUMMARY

The Effects of the Entry of the Lord into the Soul: On the anonymous Bohemical treatises from Corpus Christi College Library in Cambridge

In Manuscript 524 of Corpus Christi College Library in Cambridge, which was most likely written at the end of the 14th century in Prague, there is a group of several shorter, as yet unstudied treatises on fol. 112r to 131v, of which two in the course of research were possible to identify as excerpts from Bonaventure's *Breviloquium*. The remaining treatises are anonymous and not even their scribe is known. The treatises have similar theological topics and a similar structure. Most of them

38) Iob 4,13.

39) U Aristotela nenalezeno, pravděpodobně však odkaz na jeho dílo *De somno et vigilia*, srov. však *Bonaventura, Commentaria in Quatuor Libros Sententiarum Magistri Petri Lombardi, Episc. Parisiensis*, in: *Opera omnia Sancti Bonaventurae*, tomus II, Quaracchi 1885, s. 432: *Item, somnus vel sopor est quies animalium virtutum cum intensione naturalium*. K této větě tamtéž, pozn. 3: *Secundum Aristot., de Somno et vigilia, c. 4. (c. 3.)*.

40) Iob 4,14.

41) Tamtéž.

42) Ps 34,10.

are introduced by a list of the effects, which are caused in a person for instance by the Eucharist, the entry of the Lord into the soul or the spiritual birth of Christ in the spirit of a person. In one case it is a list of the *benefices*, which the Holy Spirit can obtain from God. Then, the interpretation itself of the singular effects (or *benefices*) follows. The excerpt from the *Breviloquium* then serves as a more complex explanation of the whole material.

The main attention is paid to the treatise *Effectus adventus Domini* (On the Effects of the Entry of the Lord <into the Soul>), which is marked by perhaps the most elaborated structure of all the treatises of the given group and which stands out for the colourfulness of its description of the singular effects. It was possible to find two earlier lists to this treatise, namely in the *Glossa tripartita* from the turn of the 13th century and the sermon by Master Eckhart on the feast day of St Augustine from the beginning of the 14th century.

The list in *Glossa tripartita* is very short and is lacking any interpretation at all of the singular effects. With Master Eckhart, there is a list that is a little less extensive, which connected the singular effects with the means by which grace/God enters a person. These manners are described very comprehensibly and aid the understanding of the version found in the *Effectus adventus Domini*. Also thanks to *Effectus adventus Domini*, which is the only to provide an explanation of the effects, it is possible to understand the structure of both earlier mentioned lists and their theological basis. In the conclusion of the article, a critical edition of the treatise *Effectus adventus Domini* follows.